

In guid tras la cultura rumantscha

Arthur Baur descriva e fa bilantscha

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Nus prendain cumià d'ina stad ch'ans ha regalà blers dis da plievgia e trid'aura. Segir stuevan plirs hoteliers, pliras locaturas da chombras ed abitaziuns procurar lecturas da vacanzas als giasts cura che lezs renunziavan ad ina tura pervi da nivlas smantschantas.** Varsaquants han probabel giavischè da savair dapli da quella tschantscha curiosa ch'els entupavan per l'emprima giada. I na manca propi betg cudeschs per responder a la fascinaziun ch'il rumantsch effectuescha sin la glieud ch'emprenda a l'enconuscher. In da quels volums sa distingua tras concepziun e finamira, e fuss adattà era per dis da navaglia, cura che skis ed aissas ston restar a chasa.

In manual per umans plain mirveglias

Arthur Baur, vegl amitg dal rumantsch, ha scrit ina sort guid¹⁾ per tgi che na sa nagut dal linguatg e vul s'infurmar. Lez manual, entitulà «Viva la Grischa», na sa drizza be, sco ovras anteriuras da l'autur²⁾, als confederads alemans per als stimular da prender serius la pli flaiyla da las linguas naziunalas svizras. «Viva la Grischa» è destinà per mintga uman che sa tudestg e s'interessa per il rumantsch, saja'l da Sursaiisa, Minca, Vienna, Maran, Strassburg u Luxemburg. L'autur resguarda plainamain las premissas d'in public internaziunal che n'enconuscha betg uschè bain la Svizra. El confrunta dispitas ortograficas tranter Rumantschs cun quella che «la reformetta da las normas tudestgas da scrittira ha chaschunà 1997 en Germania» (p. 72). Sco exem-

pels da linguatgs planisads, sumegliants al rumantsch grischun, fa'l allusiun al «norvegais nov» (p. 35), stgaffi sco idiom da tetg per ils dialects rurals en Norvegia dal vest, sco era al macedon, uffizial en in pajais balcanic. Baur numna dus «linguatgs pitschens» da Germania, «il fris ed il sorb» (p. 21); il davos dovr'ins cunzunt en la Saxonia da l'ost. L'autur punctuescha tuttina la quadrilinguitad sco motiv da luschezza per la Svizra, faschond endament la decleraziun dal Cussegl federal 1938: «I correspunda a l'atgnadad da noss ideal confederal da chattar sia celebritad en l'uniun e la convivenza da tut quellas tschantschas ch'èn creschidas cun la terra svizra e fan part da sia ierta» (p. 92).

In maletg surveaivel

Pliras atgnadads distinguan «Viva la Grischa» d'ovras anteriuras davart il rumantsch. L'autur dat ina glista da quindesch plets latins cun lur resultats en quatter tschantschas neolatinas (p. 13). El reproducescha furmas verbalas da l'indicativ preschent e perfect (p. 30) e l'artitgel da linguas en la constituiziun federala tenor la midada da 1996 (p. 47), pli u main surprèndì en il text da 1999. El enumerescha ils nums professiunals rumantschs en il cudesch da telefon da Trun (pp. 57–58). El dat deschet exempels da neologissem (p. 77) ed ils nums rumantschs e tudestgs da 47 vitgs (pp. 101–102), blers dals quals na pon deplorablmain betg pli valair sco rumantschs. El declera blers toponims (pp. 93–97) e bleras schlattas (pp. 103–107). El ha insumma scrit ina bi-

lantscha fitg surveaivla da nossa vita spiertala.

Rumantschs prominents dal passà

La part la pli originala dal guid sa chatta vers la fin (pp. 108–130). Baur ha elavurà in curt lexicon biografic che resguarda 32 Rumantschs prominents dal passà, da Badrutt (Giovannes, 1818–1889) enfin a Vieli (Ramun, 1895–1953); il pli vegl è Benedetg Fontana (1450–1499, pp. 116–117), il pli giuven Andri Peer (1921–1985, pp. 123–124). Tgi sa sch'ina segunda ediziun resguarda insacura pader Flurin Maissen (1906–1999)? L'autur punctuescha: «Sch'entgin vuless elavurar in lexicon cumplessiv da Rumantschs remartgabels, avess el da quintar cun lavur» (pp. 108–109). Il manual concluda cun ina glista dals «diesch cudeschs ils pli relevants» davart il rumantsch (pp. 131–132) ed entginas adressas, sco quellas da «La Quotidiana», la LR e curs da vacanzas (pp. 133–134). Per ina segunda ediziun giavischass ins ina glista, era parziala, d'instituts universitars che s'occupan spezialmain dal rumantsch. Da nossa gasetta spetga Baur «novitads naziunalas ed estras» (p. 82), da tuts Rumantschs conscients «ch'i legian mintga di lur Quotidiana» (p. 68). «Viva la Grischa» è pia l'ovra d'in conuschider che ha gugent la cultura rumantscha e po la gudagnar amitgs novs en Europa centrala.

¹⁾ Arthur Baur, *Viva la Grischa*. Frauenfeld (Huber) 1997.

²⁾ La davosa, anc venala è: Arthur Baur, *Allegra genügt nicht! Rätoromanisch als Herausforderung für die Schweiz*. Cuira (Bündner Monatsblatt/Desertina) 1996.